

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI  
BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM INNOVACIYALAR  
MINISTRILIGI  
ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI MÁDENIYAT HÁM  
TURIZM MINISTRILIGI  
ÓZBEKSTAN MÁMLEKETLIK KONSERVATORIYASI  
NÓKIS FILIALI**

# **MUZÍKA HÁM KÓRKEM ÓNER XABARSHISI**

***ilimiy-metodikaliq jurnal***

**MUSÍQA VA SAN'AT AXBOROTNOMASI**

**Ilmiy-uslubiy jurnal**

**ВЕСТНИК МУЗЫКИ И ИСКУССТВА**

**Научно-методический журнал**

**BULLETIN OF MUSIC AND ART**

**Scientificmethodical journal**

**№ 1**

## SHOLKEMLESTIRISHI:

*O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali*

- Bas redaktor:** – Allanbaev Rudakiy, professor w.w.a  
**Bas redaktor orinbasari:** – Kamalova Dilduza, filologiya ilimleri boyinsha  
filosofiya doktori (PhD)  
**Juwapli xatker:** – Gulmira Palwanova

## REDKOLLEGIYA AGZALARI:

- Omonilla Rizaev** – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham mad'niyat  
institut'i, professor w.w.a.  
**Hikmat Rajabov** – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali,  
professor w.w.a.  
**Sayyora Gafurova** – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor  
**Oydin Abdullaeva** – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor.  
**Qurbanbay Jarimbetov** – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.  
**Alima Berdimuratova** – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.  
**Ziyada Bekbergenova** – OzR IA Qaraqalpaqstan bolimi, professor.  
**Oqilxon Ibragimov** – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham mad'niyat  
institut'i, professor.  
**Azizbek Turdiev** – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senatm'n jaslar,  
mad'niyat ham sport mas'eleleri komiteti baslig'i  
orinbasari, filologiya ilimleri boyinsha filosofiya  
doktori (PhD).  
**Allanazar Abdiev** – Filologiya ilimlerinin kandidati, Qaraqalpaqstan Respublikasi  
xaliq jazirshisi  
**Artiqbay Erejepov** – Nokis qalaliq 1-sanli balalar muzika ham k'rkem oner mektebi,  
pedagogika ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).  
**Janabay Marziyev** – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, filologiya  
ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD), docent.  
**Iroda Mirtalipova** – OzMK janindagi B.Zokirov atindagi MEKOl, k'rkem  
onertanir ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).

## JAMIYETLIK KENES:

- |                       |                         |
|-----------------------|-------------------------|
| Baxtiyor Sayfullaev   | Najimatdin Muxameddinov |
| Ozodbek Nazarbekov    | Najimatdin Ansatbaev    |
| Komoliddin Urinbaev   | Gulistan Annaqlicheva   |
| Dawitbay Qurbaniyazov | Rayxan Saparova         |
| Qalbay Turdiev        | Paraxat Mamutov         |

## MAZMUNĠ

|                                                                              |   |
|------------------------------------------------------------------------------|---|
| Алланбаев Р. Миллий мәдеиятымызды рауажландыруу жолында және бир кәдем ..... | 3 |
|------------------------------------------------------------------------------|---|

## MUZİKATANIŲ

|                                                                                                                                                        |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Мамутов П.А. Замангәй музыка тәлим системасын жетилистириуде рууыйлыктын орны .....                                                                    | 5  |
| Пахратдинов Ш. Работа над произведением крупной формой .....                                                                                           | 10 |
| Sayidov T. D. Xonandalik ovozing fiziologik va akustik xususiyatlari .....                                                                             | 14 |
| Мирталипова И.М. Ҳинд мусика назариясидаги товушкатор структураларига бир назар .....                                                                  | 16 |
| Raimova D.M. O'rta Osiya musiqa cholg'ularining paydo bolish tarixi .....                                                                              | 20 |
| Расулов М.М. Мусика, теле ва радио дастурларнинг муҳим компоненти ва композицион<br>омили сифатида (тембр, темп, ритм, импульсивлик мисолларида) ..... | 23 |
| Matyakubova U.G'. V-XV asrlar markaziy Osiyada musiqa madaniyatining nazariy asoslari .....                                                            | 28 |

## KŲRKEM ŲNER

|                                                                                                                                                 |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Ражабов Х.Ж. Арсланбай Нажимов ижодига бир назар... ..                                                                                          | 33 |
| Matimuratov S.E. Qaraqalpaq kompozitori Kenesbay Abdullaev dōretiwshiligi haqqında .....                                                        | 35 |
| Qutekeeva R.A. Qaraqalpaq kōrkem ōnerinde Ilish Xojametovtın tutqan ornı .....                                                                  | 39 |
| Allaniyazov B.Q. Muzika kōrkem ōnerinin bayteregi ( <i>Kompozitor Najimatdin Muxammeddinovtın<br/>ōmiri ham dōretiwshiligi haqqında</i> ) ..... | 44 |
| Чаршемов Ж.А. «Қоблан» балетининг композицион хусусияти .....                                                                                   | 48 |
| Абдуллаева Ш.С. Труд все побеждает .....                                                                                                        | 57 |
| Abatbaeva R.A. Qaraqalpaq kōrkem ōnerinde kompozitor Gayıp Demesinovtın tutqan ornı .....                                                       | 61 |
| Палўанова Г.А. «Аязий» драмасында кахарман характерин сәулелендириўдиц<br>өзине тән қасийетлери .....                                           | 65 |
| Палўанова Г.А. Каракалпакстанда театр режиссурасының пайда болыуындагы<br>миллий дәреклер .....                                                 | 68 |
| Muxammeddinov Q. Milliy opera ham balet janrdagi tariyxiy shigarmalar .....                                                                     | 71 |
| Parmonov D.R. «Doira va urma zarbli cholg'ulari» musiqa san'atining yorqın namoyondasi .....                                                    | 75 |
| Каримова И.И. Традиции исполнения музыки Каракалпакского композитора<br>Гаип Демесинова .....                                                   | 78 |

## ATQARIŲSHILIŲ ŲNERI

|                                                                                                                              |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Erejepov A.A. Baqsishılıq kōrkem ōnerinde dōretilgen qosıq ham namalarını jaslar tarbiyasındağı<br>ahmiyeti .....            | 83  |
| Tnıbaev P.K. Dirijyorlıq kōrkem ōnerinin turleri ham evolyuciyası .....                                                      | 87  |
| Шарипова А.Р., Сидикова А.М. К вопросу о фортепианном исполнительском искусстве<br>в Узбекистане .....                       | 92  |
| Ayubov K.Z. Foniologiya va odam ovozi tasnifi .....                                                                          | 95  |
| Ziyovutdinova Z.U. XIX asrning ikkinchi yarimida o'zbek xalq cholg'ulari ijrochiligi<br>sohasidagi jiddiy o'zgarishlar ..... | 98  |
| Dadaboyev X.M. Xalq cholg'ulari ansambllarini tashkil etish .....                                                            | 100 |
| Aliev N.G. Demli saz āsbaplar tariyxı, klassikalıq muzika ham onın būgingi kündeğı tutqan ornı .....                         | 102 |

|                                                                                            |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Saidxonov A.S.</b> Cholg‘u konsert janri tarixi va taraqqiyoti .....                    | 105 |
| <b>Jumabaev A.E.</b> Qaraqalpaq k rkem  nerinde xaliq namali qosiqclarinn tutqan orm ..... | 110 |

## **MUZIKA PEDAGOGIKASI**

|                                                                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Xojanazarov T.</b> Vokal pedagogikasidagi metodlardi zamanag y pedagogikaga aylantiruv usillari .....                          | 115 |
| <b>Ходжаметова Г.И.</b> Задача обучения, воспитания и развития детей в музыкальной школе .....                                    | 117 |
| <b>Botirova X.T.</b> Musiqa taʼlimi pedagogikasida oʻquvchi yoshlarni maʼnaviy-axloqiy taʼlim-tarbiyasini shakllantirish .....    | 121 |
| <b>Saidumarov I.</b> Taʼlim-tarbiya va shaxsning maʼnaviy kamoloti xususida sharq allomalarining qarashlari .....                 | 124 |
| <b>Абдисултанов Ж.Дж.</b> Болалар мусика ва санъат мактабларида «Мусика адаби ти» фанини  ќитишда инновацион ёнлашув .....        | 128 |
| <b>Мат ќубов Э.Г.</b> Мусикада модулли таълим асослари .....                                                                      | 131 |
| <b>Najmetdinova N.I.</b> Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatining ahamiyati va mazmuni ..... | 137 |
| <b>Iseev R.A.</b> Fortepiano paninin jah n muzika oqiw prosesidagi ahamiyeti ham orm .....                                        | 141 |
| <b>Dauletbaev T.K.</b> Milliy saz asbaplarm mektep oqiwshılara uyretiw n ahamiyeti .....                                          | 145 |

## **J MIYETLIK-GUMANITAR P NLER**

|                                                                                                                                                                                            |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Бекбергенова З.У.</b> Каракалпак халыќ д станы «Қырык кыз» х м х зирги каракалпак драматургиясы .....                                                                                   | 150 |
| <b>Утепова Т.Б.</b> Маданиятлараро мулохот тахлиллари Европа олимлари назарида .....                                                                                                       | 153 |
| <b>Жумашева А.Х.</b> Интерактивные при мы и формы проведения практических занятий .....                                                                                                    | 159 |
| <b>Саденова Г.П.</b> Каракалпак паремиологиясында жаксылыќ концепти .....                                                                                                                  | 163 |
| <b>Mambetnazarov M.K.</b> Hoja Axmet Yassawiy hikmetlerinin jaslar tarbiyasidagi ahamiyeti .....                                                                                           | 166 |
| <b>Марзияев Ж.К.</b> Маќаланыц публицистикалык сыпатламасы .....                                                                                                                           | 169 |
| <b>Камалова Д.Э.</b> Шыгарма композициясында турмыс шынлыгын с улендири  шеберлиги .....                                                                                                   | 171 |
| <b>Мамбетназарова Р.К.</b> Идеино-тематические особенности жанр путешествия в Каракалпакской литературе ( <i>на примере «Путешествия в пять стран по океану» Тажена Изимбетова</i> ) ..... | 175 |

## **JAS IZERTLEWSHILER**

|                                                                                                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Paxratdinov J.A.</b> Kop qirli talant iyesi .....                                                            | 180 |
| <b>Jumamuratova A.A.</b> Qaraqalpaqstanda Opera janrinn tutqan orm .....                                        | 181 |
| <b>Muratbaeva A.A.</b> Jaslard n muzikal q intellekt n asir wda muzika sinshısı Gulmaryam Kamalovan n orm ..... | 185 |
| <b>Orazalieva G.S.</b> G llengen dawirde — Jana namalar (Jamil Charshemov d retpeleleri haqqında) .....         | 186 |
| <b>Segizbaeva G.Q.</b> Qaraqalpaqstanda daslepki muzikal q drama janrinn payda bolıwı .....                     | 188 |

imkoniyatlar mavjud. Har bir ansambllarning faoliyati davomida ishlash tanlangan repertuarga xos bo'lib, unda cholg'ularning kelib chiqishidan, uni sozlanishidan yondashish mumkin.

Masalan; dutor alt — lya birinchi oktava tovushiga sozlanadi, mumtoz asarda maqom dutor re — kichik oktavaga sozlanadi yoki qashqar rubobida ikkinchi torni kvintaga sozlash mumkin (re tovushiga) kabi o'zgarishlardan foydalanish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda yosh avlodga puxta ta'lim berish, ularni jismoniy va ma'naviy yetuk insonlar etib tarbiyalash, shuningdek, yoshlarga oid davlat siyosatini zamon talabi darajasiga ko'tarish masalalariga eng ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. Oldimizga qo'yilgan muhim vazifalarni amalga oshirish uchun hamma jabhalarda xizmat qilayotgan ustoz-o'qituvchilar muntazam izlanishlari, yoshlar ta'lim-tarbiyasiga ma'sullikni oshirishlari lozim. Darhaqiqat, Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning 2019 yil 19-martda ilgari surgan ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalaridagi ishlarni yangi tizim asosida yo'lga qo'yish bo'yicha beshta muhim tashabbusida belgilangan vazifalarni ijrosini ta'minlashda ushbu o'quv qo'llanma dastrulamali bo'lib xizmat qiladi.

Ma'lumki, o'zbek musiqa san'atida ansambl ijrochiligi muhim ahamiyatga ega bo'lib, milliy musiqamizning o'ziga xos xususiyatlari shu orqali to'liq ochib beriladi. O'zbekistonda ansambl ijrochilik san'ati o'zining taraqqiyot yo'lida yuqori natijalarni qo'lga kiritganligi sir emas. Buning zahirida belgilangan dasturlar asosida olib borilayotgan ta'lim tizimi va qadimdan shakllanib kelgan «ustoz-shogird» an'anasi hamda bugun mamlakatimizda yaratilgan uzluksiz musiqiy ta'lim tizimida faoliyat olib borayotgan ustozlarning xizmati, o'z aksini topgan desak mubolag'a bo'lmaydi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Turli cholg'ular uchun maxsus bastalangan asarlar, bastakorlar tomonidan moslashtirilgan asarlar, to'plamlar va shu kabi boshqa adabiyotlar. 1956-2008;
2. *Lutfillayev A.* Changchilar ansambli. «A.Qodiriy» Xalq merosi nashriyoti. 2003
3. *Nurmatov H., Nazarov O., Jaynazarov Sh.* Cholg'uchilar ansambli. «Bilim» 2005.
4. *Turapov Z.* Ansambl sinfi. «Musika» 2007.
5. *Lutfillayev A.* Xalq cholg'ularida o'qitishning uslubiyoti. «Musika» 2010.

---

## **DEMLI SAZ ASBAPLAR TARIYXI, KLASSIKALIQ MUZIKA HAM ONIN BUGINGI KUNDEGI TUTQAN ORNI**

**Aliev N.G.**

*O'zbekistan mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali*

**Annotatsiya:** Ushu maqalada muzika saz asbaplarining payda bo'luv tariyxi onin basqishpa-basqish ravajlaniwi ham keleshek avladqa jetip keliwi haqqida aytiladi, sonin menen bir qatarda, XVI XVII asir Muzikasi, olardin demli saz asbaplaru ushın doretken namalari, haziirgi zamanda Klassikliq Muzikamn orm ham ahmiyeti haqqida soz juritiledi.

**Gilt so'zler:** Klassikalıq, muzika, gernay, Bax, Mocsart, fleyta, nagara, evolyuciya, kompozitor, janr, fantaziya, nota.

**Аннотация:** В данной статье рассматривается история появления музыкальных инструментов, отмечается поэтапный переход развития музыки к новому поколению, особое внимание уделяется истории музыки XVI и XVII веков и их сочинениям для духовых оркестров. Отмечается роль и значение классической музыки в современности.

**Ключевые слова:** классическая музыка, труба, Бах, Моцарт, флейта, барабан, эволюция, композитор, жанр, фантазия, нота.

**Annotation:** This article discusses the history of the emergence of musical instruments, describes the gradual development and transition to the next generation, as well as the music of the 16th and 17th centuries, their compositions for wind instruments. The role and significance of classical music in modern times is discussed.

**Keywords:** Classical music, Trumpet, Bach, Mozart, Flute, Drum, Evolution, Composer, Genre, Fantasy, note.

Muzika bul insaniyatqa berilgen ullı jemis desek aljaspaymız. Sebebi insan d nyaga keliwinen baslap-aq muzikaga bolgan sezimleri qalıplese baslaydı, ogan mısıl retinde atıraptağı h r t rli shawqımlı sesler, quslardın sayrawı, h r t rli janzatlardın dawsının esitiliwi, ana tabiyattın jaratqan namaları sebep bola aladı. Insaniyat evolyuciyaga juz tutqam sıyaqlı muzıkada da evolyuciya k plegen d wirlerdi  z ishine qamtıp aldı. Ayyem d wirde ele soylesiw t sinigi bolmay turıp, adamzat h r t rli sesler yamasa dawıslar shıǵarıwdı h m sonın n tiyjesinde bir birine xabar beriwdi baslaydı, sonın ala dawıs k shin arttırıw maqsetinde h r d wir d n  z muzika  sbapları payda bola basladı. Evolyuciyalar n tiyjesinde muzika da qalıplese basladı h m ol  z d wirlerine,  z saz  sbaplarına j ne de  z janrlarına iye bola basladı. Adamzattın toparlarga q wim meshitlerge b liniwi n tiyjesinde h r t rli m deniy h m diniy ruwxtağı muzikalar payda bola baslagan, asirese h r t rli diniy rituallar, sıyınw m resimleri adamzatta muzikaga bolgan sezimlerdi maksimal d rejede qalıplestire aldı. Qawim meshitlerge b liniwi h m qarım-qatnastın basqıshpa basqısh sawleleniwi h r t rli janrlardın tuwılıwına jol ashıp berdi, atap aytqanda q wimler arasındagı urıslardın kelip shıǵıwı olardı m deniyatnıń sindiriliwi, diniy h m  skeriy saz  sbaplarınń keńnen t rleniwi muzikam janadan j na basqıshlarga alıp shıqtı. Evolyuciya, topar h m q wimlerin sh lkemlesiwi, k plegen iri h m kishi k lemdegi urıslardın artınan janadan j na muzika saz  sbapları jaratılǵan bolsa, olardıń ishinde demli h m urma saz  sbaplardıń ornı oǵada ayrıqsha boldı. D slep qus h m haywanlardın s yeklerinen, shaqlarınan, sonınan qamıs, aǵash, temirden h r t rdegi demli saz  sbapları payda bola basladı. H zirgi k nge kelip demli saz  sbapları jedel rawajlap atqarıwga qolaylı bolǵan formaga iye boldı. Insaniyat d wirlerdi aste aqırın basınan otirip amqlıq d wirine jetkende, muzikanın  n belgili h m altın d wiri bolǵan Klassika payda boldı h m muzıkada  shpes iz qaldırdı.

Demli  sbaplardıń evolyuciyası. Demli saz  sbaplar eramızdan aldınǵı III asirlerde nay sıyaqlı, tilli gerney sıyaqlılarga tıyımlangan. Ayyemgi Mısır, Babil h m Qubla shıǵıs mamleketlerinde demli saz  sbapları haqqında maǵlıwmat beriwshi S wretlew  neri shıǵarmaları bar bolıp, olar h ykelshe h m arxeologiyalıq tawımalarda  z sawlesin tapqan. Ayyemgi Mısır tariyxıy esteliklerinen belgili, joqarı q dirlengen  skeriy sazendelerge hurmet penen qaralǵan, hatteki urıs maydanında  ltirilmey tutqınga alınıp  z kasibi shenberinde xızmet etiw buyırılǵan. Iskender Zulqarnay d wirinde armiya birlesken qalıpte, tartipli juriwi h m dushpanga qorqıw salıw maqsetinde t rli k lemdegi nagara, gernay h m burgılar qollanılǵan. Bir rawiyatta aytılıwınsha, Iskender Aflatunga: «Sen sonday bir saz  sbabın jasa, onıń sesi on t rt shaqırım uzaqlıqtan esitilsin, dushpan j regine qorqıw h m seskeniw salsın», - degen eken. Aflatun oylap-oylap aqır qasqannıń eki t repine mal terisin qaplatıp, om t ren etip tarttırıp, qos nagara jasaǵan eken. Nagaranın bir t repine urılǵan soqqı, ekinshi t repindegi terige tasir etken halda jangırıq etip Iskender! Iskender! degen seskendiretuǵın dawıs shıǵarǵan desedi.

Ayyemgi tas  siri - paleolit (eramızdan aldınǵı 12-80 mın jıllıqlar) d wiri qazılmalarınan tabılǵan dem saz  sbaplarınń d slepki  lgileri, dawıs payda etiw t rlishe bolǵan demli saz  sbaplarınń 3 t ri - ayyemgi tuwrı uslap shertiletuǵın, gorizental uslap h m bir neshe tesiksheli naylar (Pan fleytası) bolǵan.

Evoluciya, topar h m q wimlerin sh lkemlesiwi, k plegen iri h m kishi k lemdegi urıslardın artınan janadan j na muzika saz  sbapları jaratılǵan bolsa, olardıń ishinde demli h m urma saz  sbaplardıń ornı oǵada ayrıqsha boldı. D slep qus h m haywanlardın s yeklerinen, shaqlarınan, sonınan qamıs, aǵash, temirden h r t rdegi demli saz  sbapları payda bola basladı. H zirgi k nge kelip demli saz  sbapları jedel rawajlanıp atqarıwga qolaylı bolǵan formaga iye boldı. Akademiyalıq muzıkadagı demli saz  sbaplarına t mendegiler kiredi:

Fleyta (pikkolo-kishi fleyta), Goboy, Klarinet, Fagot, Truba, Valtorna, Trombon, Tuba h.t.b.

Dáslepki demli saz ásbaplarınan áseriy júrislerde, diniy máresimlerde, toylarda, bayramlarda atqarıw menen shegaralangan. Búgingi kúnge kelip demli saz ásbapları derlik barlıq muzıka jónelis hám janlarında ushırasadı.

XVIII-XX ásir kompozitorları dóretiwshiliginde demli saz ásbaplar. Klassikalıq muzıkamnı kenne tarqalıwında tikkeley Vena klassik kompozitorları mektebinin orm ayrıqsha boldı, atap aytqanda dúnyaga belgili ullı I.S.Bax, I.S.Bethoven, V.A.Mocart sıyaqlı Klassikalıq kompozitorları óz úleslerin qostı. Klassikalıq muzıka kórkem ónerdegi orta ásirlerde baslangan ullı jónelis bolıp tabıladı. Klassikalıq muzıka XVI-XVII ásirlerde Bax, Gendel, Vivaldi sıyaqlı ullı kompozitorlar payda bolıwı menen ózinin gúllep-jasawına eristi. Olardıń tokkataları, fantaziyaları, fugalrı hám preludiyaları ózlerinin basqasha gózzallığı hám sezim kúshi menen ele de tan qalarlı dárejede.

Adette klassikalıq muzıka jenil muzıka menen salıstırıladı hám klassikalıq muzıka saldamlı muzıka ekenligi ayıladı. Basqasha etip aytqanda: klassikalıq muzıka - bul simfonikalıq orkestr, ansambl yamasa solistler atqarıwı ushın jazılğan dóretpeler. Búgingi kúnge shekem klassikalıq muzıka ózine tartatugın kúshin saqlap qalğan. Hazirgi kúnde belgili klassikalıq kompozitorlardın dóretpeleri radio, televidenie, plastinalar, filmler, diskalar arqalı tarqatıladı. Olar koncert zallarında atqarıladı.

Klassikalıq kompozitorlardın demli saz ásbaplarına bolğan mehri ógada ayrıqsha bolğan desek qátespeymiz, sebebi óz dóretpeleri arqalı olar demli ásbaplarga bolğan itibarın shıraylı etip sawlelendirgen. Mısal etip aytsaq, Mocartın «Volshebnyaya fleyta» operası úlken áhmiyetke iye.

Klassikalıq kompozitorlar óz dóretpelerinde demli saz ásbaplarınan professional dárejede paydalangan, hár bir saz ásbabının tembri ógada ayqın kerekli etip isletilgen. XVIII ásirde baslarında Italiya saz ásbapları kórkem ónerinin ullı professional mektebinin túrteniwi bolıp tabıldı. Antonio Vivaldi (1687-1741) demli saz ásbaplar ushın jeke (Solo) koncertler janrının tiykarshısı esaplanadı. Onın demli ásbaplar ushın jazğan dóretpeleri oyamw dawırının joqarı shım bolıp tabıldı. Ógan tiykar Fleyta ushın Do major hám Do minor koncertleri, Goboy ushın Lya minor, Do major, re minor koncertleri, eki truba ushın do major konserti hám tağıda basqaları.

Búginde Klassikalıq muzıka. Hazirgi kúnge kelip derlik barlıq janrdagı muzıkalar óz iqlasbentlerine iye, biraq Klassikalıq muzıka iqlasbentleri bargan sayın azayıp baratır, ásirese jaslar ortasında júda joqarı dárejede. Búgingi kúnde dúnyadagı en iri orkestrlar júda qıyın mashqalaga dus kelip atır: barlıq mámleketlerde klassikalıq muzıkamnı ataqlılıgı sezilerli dárejede paseyip ketti. Búgingi kúnde «klassikalıq muzıka» túsiniginin ózi ózgerdi. Klassikalıq janrlar búgingi kúnde haqıyqattan da talapga iye emes. Sol sebepli, kóplegen kompozitorlar úlken koncertler ushın emes, balkim arnawlı tamashagóylerdi tartatugın arnawlı festivallar ushın jazatugın boldı. Kópshilik inerciyadan kelip shıgıp klassikalıq muzıka jazıwda dawam etpekte. Klassikalıq muzıka búginde jasawdı dawam etpekte. Kópshiligimiz kúndelikli jumıslarımızda, uyımızde, jámiyetlik orınlarda adette televizor, radio, telefonlar arqalı ara-arada klassikalıq muzıkalarđı esitip qalamız, biraq onın qaysi kompozitor qálemine tiyisli ekenligin bilebermeymiz. Sonlıqtan klassika jasawdı dawam ettiriwi ushın neler isleniwi kerek, hám neler islenbekte degen soraw payda bolıwı amq. Klassikalıq muzıkalar kino, televedinie, multfilm, radioesittiriwleri arqalı tez-tezden janlap tursa da kópshilik onı tınlawdı úrdis etip almaydı. Klassikalıq muzıkalar kóplegen kino, multfilm, klip, videolardıń kórip tınlanatugın ápiwayı bolimine aylandırıldı. Qandayda bir kino yamasa multfilmde kadr astında klassikalıq muzıkaga itibarımız sol tamashalap atırğan obyektke ayrıqsha etip qoyadı. Klassikam galabalastırw mashqalası kópshilikti, ásirese muzıkalıq ortalıqtı uwayımgı salıp qoyıp atır. Klassikalıq dóretpelerdin ornın hesh bolmaganda XIX ásir dárejesine kóteriwi mumkin bolğan ilajlar haqqında kóplegen tartıslar bar. 500 den artıq respondentler qatnasqan ForumKlassika.ru sıyaqlı forum mağlıwmatlarınan analizi boyınsha zamanagóy jámiyette klassikalıq muzıkamnı abıroyın asırıwdın en maqul jolların amqlagan.

Juwmaq. Uyrenip shıgıp alınğan materiallardı analiz qılıp, tómendegishe juwmaqqa kelindi:

1. Klassikalıq muzıka ugıt-nasıyatlawga mutaj. Galaba xabar quralları arqalı qanshelli kóp mağlıwmat berilse, bunday muzıkaga degen qızıgıwshılıq sonshelli tez oyanadı.

2. Zamanagóy aranjirovkalardı orınsız isletpew, sebebi zamanagóy ásbaplar mudamı avtor qoyǵan dawıstın baylıǵın jetkize almaydı, bul jumıs ushın arnawlı ásbaplardı tanlaydı.

3. Televizor ham Televedenie tásirinen paydalamp, klassikalıq muzıkam abıroylı, modaga aylandırıw.

4. Mekteplerde balalarga sapalı muzıkalıq tálim beriw. Osip kámalga jetkeninde, jigitle kobinese bul temaga dus keledi ham olar arzan pop muzıkası ham joqarı sapalı professional muzika ortasında tanlaw etiwi kerek boladı.

5. Muzika ham klassikalıq muzika korgizbesin ten salmaqlılıǵı. Olar 90:10 % koefficientte emes, balki keminde 50:50 % bolıwı kerek.

### **Paydalanılǵan ádebiyatlar:**

1. *Березин В.В.* Черты стилистической эволюции дивертисментов и серенад Моцарта для духовых инструментов // Стилиевые особенности исполнительской интерпретации. — М., 1985
2. *Левин С.* Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. 4.1.Л., 1973.
3. *Левин С.* Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. 4.2.Л.,1983.
4. *Салихов Б., Матякубов Б.* Ўзбекистонда дамла ва зарбли чолгуларда ижрочилик тарихи. Т., 2007.
5. Эжен Эмануэль Виолле-ле-Дюк Жизнь и развлечения в средние века. — СПб: «Евразия», 1997.

---

## **CHOLG‘U KONSERT JANRI TARIXI VA TARAQQIYOTI**

**Saidxonov A.S.**

*O‘zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali*

**Annotatsiya:** Ijrochilik yo‘nalishida musiqiy asarlarning ijrosigina emas, balki ularning shakli, mazmuni, tarixi va kelib chiqishini o‘rganish musiqachining asarni yuqori saviyada ijro etishiga zamin yaratadi. Ushbu maqolada cholg‘u konsert janrining tarixi va evolyutsiyasi muhokama qilinadi. Maqola mazkur yo‘nalishdagi o‘rta maxsus va oliy ta‘lim muassasalari talabalari va o‘qituvchilari uchun mo‘ljallangan.

**Kalit so‘zlar:** konsert, shakl, orkestr, concerto grosso, o‘rta asr madaniyati, temp, barokko davri, vena klassiklari, klavir, partitura, polifoniya.

**Аннотация:** В сфере исполнительства не только исполнение музыкальных произведений, но и изучение их формы, содержания, истории и происхождения создает музыканту почву для исполнения произведения на высоком уровне. В данной статье рассматривается история жанра инструментального концерта и его эволюция. Статья предназначена для студентов и преподавателей средних специальных и высших учебных заведений по данному направлению.

**Ключевые слова:** концерт, форма, оркестр, Concerto Grosso, средневековая культура, темп, период барокко, венская классика, фортепиано, партитура, полифония.

**Annotation:** In the field of performance, not only the performance of musical works, but also the study of their form, content, history, and origin sets the stage for the musician to perform the work at a high level. This article discusses the history of the instrumental concerto genre and its evolution. The article is intended for students and teachers of specialized secondary and higher educational institutions in this field.

**Keywords:** concerto, form, orchestra, Concerto Grosso, medieval culture, tempo, baroque period, Viennese classics, piano, score, polyphony.

Yevropa musiqa madaniyatida, vaqtning jonli aloqasi eng qadimgi janrlar misolida ravshanlik bilan namoyon bo‘ladi, uni cholg‘u konsert janri orqali bilib olish mumkin. Musiqaning tarixdan